

VARSTVO »NOVIH« NARODNIH SKUPNOSTI V SLOVENIJI

PROTECTION OF »NEW« NATIONAL COMMUNITIES IN SLOVENIA

The author discusses the discrepancy between the model of protection of »classical« national minorities and »new« national communities, populations which emerged as a result of contemporary immigration processes, posing the following questions: are members of »new« minorities discriminated in comparison to members of Italian and Hungarian national communities? Are they discriminated in comparison with members of Roma community? Has the status of »new« national communities radically deteriorated as compared to the period of common Yugoslav state? The article starts with the essential contents of the model of »classical« minorities, and continues with the survey of the status of »new« (immigrant) national communities in the period of the common state. Presented are some viewpoints of the two central ethnic poles: the majority Slovene population and members of »new« national communities. Through the perspective of data, gathered by various research studies and in Slovene public opinion, it seems, that processes of non-developed adaptation are still prevailing, primarily due to the prevalent opinion on the acceptability of one-sided integration policy, based upon the interests of immigrant society. It is also based on processes of non-developed adaptation and cultural pluralism. Perception of Slovene nation as multiethnic entity has not yet gained ground within the group of ethnic Slovenes. There are a number of reasons, mostly on the part of the majority population, though minor »blame« lies upon minority communities as well - perhaps, to start a new period, a serious discussion on the idea of »parent« nation would be necessary. Is this truly the state they or their ancestors emigrated from?

Keywords: Slovenia, minorities, adaptation, the notion of »parent« nation

Avtor razpravlja o razkoraku med modelom varstva »klasičnih« narodnih manjšin in »novih« narodnih skupnosti, populaciji, ki so nastale povečini kot rezultat sodobnih imigracijskih procesov. Avtor postavi naslednja vprašanja: so pripadniki »novih« manjšin diskriminirani v primerjavi s pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti? So pripadniki »novih« narodnih skupnosti diskriminirani v primerjavi s pripadniki romske skupnosti? Ali se je položaj »novih« narodnih skupnosti radikalno poslabšal v primerjavi z obdobjem bivanja v skupni jugoslovanski državi? V članku je najprej govora o bistvenih usebnih modela »klasičnih« manjšin. Razprava se nadaljuje s prikazom položaja »novih« (imigrantskih) narodnih skupnosti v obdobju bivanja v skupni državi. Predstavljena pa so tudi nekatera stališča obeh osrednjih etničnih polov: večinske slovenske populacije in pripadnikov »novih« narodnih skupnosti. Merjeno skozi optiko podatkov različnih raziskav in slovenskega javnega mnenja se zdi, da še vedno prevladujejo procesi nerazvite adaptacije; primarno zaradi prevladujočega mnenja o sprejemljivosti enostranske integracijske politike, ki temelji na interesih imigrantske družbe; na procesih nerazvite adaptacije in nerazvitega kulturnega pluralizma. Percepcija slovenske nacije kot večetnične tvorbe se znotraj skupine etničnih Slovencev še ni »udomačila«. Razlogov je seveda več. Pretežni del jih gre seveda pripisati večinski populaciji; drobec »krivde« pa morda leži tudi na manjšinskih skupnostih - morda bi za začetek novega obdobja vsi potrebovali resno razpravo o pojmu »matična domovina«. Je to res država iz katere so se priselili sami ali so se priselili njihovi predniki?

Ključne besede: Slovenija, manjšine, adaptacija, pojem »matične« domovine

UVOD

Iz kopice dokumentov, ki so nastali v procesu osamosvajanja Slovenije, je mogoče razbrati, da je temeljna vloga novo nastale države ohranjanje, promocija in razvoj slovenskega naroda v vsej njegovi državni večplastnosti (»matični« narod, slovenske manjšine v sosednjih državah, zdomci in izseljenci). O ostalih delih slovenske nacije¹ je v teh dokumentih mogoče najti omejene zapise. Največ je zapisanega o italijanski in madžarski manjšini.² Rudimentarne pa so zaveze o urejanju položaja pripadnikov drugih narodov nekdanje skupne jugoslovanske države. Skromne določbe je mogoče najti le v Izjavi o dobrih namelih, kjer je v 2. odstavku 1. točke zapisano: »Slovenska država zagotavlja italijanski in madžarski narodnosti tudi v samostojni republiki Sloveniji vse pravice, kakor so določene z ustavo in zakoni ter mednarodnimi akti, ki jih je sklenila in jih priznava SFRJ. Prav tako zagotavlja vsem pripadnikom drugih narodov in narodnosti pravico do vsestranskega kulturnega in jezikovnega razvoja, vsem s stalnim bivališčem v Sloveniji pa, da pridobijo državljanstvo Slovenije, če to želijo.«³

V Ustavnem zakonu za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije pa je zapisano: »Državljeni drugih republik, ki so na dan plebiscita o neodvisnosti in samostojnosti Republike Slovenije 23. decembra 1990 imeli prijavljeno stalno prebivališče v Republiki in tukaj tudi dejansko živijo, so do pridobitve državljanstva Republike Slovenije po 40. členu zakona o državljanstvu Republike Slovenije oziroma do izteka rokov po 81. členu zakona o tujcih izenačeni v pravicah in dolžnostih z državljani Republike Slovenije, razen v primerih iz 16. člena tega zakona.«⁴

V Ustavi Republike Slovenije posebnih določb o varovanju teh skupnosti ni. Če odmislimo določilo 61. člena Ustave Republike Slovenije, ki pravi: »Vsakdo ima pravico, da svobodno izraža pripadnost svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo«. Nabor določb je skromen, še posebno, če ga primerjamo z naborom pravic, ki jih slovenska ustava »priznava« italijanski in madžarski narodni skupnosti ter Romom. Je mogoče na podlagi zapisanega trditi, da Republika Slovenija diskriminira »manjšinske« narodne skupnosti Albancev, Bošnjakov, Hrvatov, Srbov, itd., ki že po številu

* * *

¹ Slovensko nacijo pojmem kot zbir stalnih prebivalcev Republike Slovenije. Slovensko nacijo pojmem primarno kot politični in ne kot etnični konstrukt.

² Glej o tem podrobneje Komac, Miran 1999: Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 1999.

³ Izjava o dobrih namelih. Uradni list R. Slovenije, št. 44/1990, str. 2034.

⁴ Ustavni zakon za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Uradni list RS, št. 1/1991.

nekajkrat presegajo število »klasičnih« narodnih skupnosti? Je bila tem skupnostim in njihovim pripadnikom odvzeta kakšna posebna pravica, ki so jo imeli v prejšnji državni ureditvi?

Za odgovor na to vprašanje potrebujemo več podatkov, zgolj navajanje »obilnih« številk problema ne razrešuje! Ker se občasno sliši, da je treba varstvo »novih« narodnih skupnosti postaviti na skupni imenovalec z italijansko in madžarsko narodno skupnostjo, velja omeniti ključne pojme v modelu varstva manjšin v Sloveniji.

Mnogi analitiki postavljajo v ospredje pojem **avtohtonosti** pač zato, ker ustava govori o avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti. Vendar je razglabljanje o avtohtonosti jalovo početje – nimamo pravno veljavne definicije tega pojma! Edini »namig« na temo definicije avtohtonosti najdemo v odločbi Ustavnega sodišča Republike Slovenije št. 844 iz leta 1998,⁵ v kateri je bilo samoupravnim narodnim skupnostim naloženo, da pripravijo kriterije za vpis v poseben volilni imenik pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti. Glede na to, da je v ustavi govora o avtohtonih narodnih skupnostih, je mogoče sklepati, da so kriteriji, ki naj bi jih samoupravne narodne skupnosti določile za vpis v poseben volilni imenik hkrati kriteriji za določanje avtohtonosti. Zakon o evidenci volilne pravice⁶ v 35. členu pravi:

»(...) V volilni imenik državljanov RS, pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti vpiše komisija samoupravne narodne skupnosti državljana RS, ki je pripadnik avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti.

Pripadnost italijanski oziroma madžarski narodni skupnosti se ugotavlja na podlagi izjave državljana RS oziroma na podlagi vpisa v volilni imenik državljanov RS, pripadnikov italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti na preteklih volitvah. V primeru dvoma se ravna v skladu z zakonom, ki ureja splošni upravni postopek. Če niso izpolnjeni pogoji za vpis, komisija o tem izda odločbo.

Samoupravna narodna skupnost predpiše podrobnejša merila za izpolnjevanje pogoja iz tretjega in četrtega odstavka tega člena.«

Zakon govori tudi o volilnem imeniku državljanov RS, pripadnikov romske skupnosti. V 41. členu je zapisano:

»Volilni imenik državljanov RS, pripadnikov romske skupnosti, na območju, kjer ta skupnost živi, sestavi posebna komisija, ki se na predlog društev oziroma zvez društev pripadnikov romske skupnosti imenuje občinski svet.

* * *

⁵ Uradni list RS, št. 20/1998

⁶ Uradni list RS, št. 52/2002

Za vsako volišče se stavi poseben volilni imenik.

V volilni imenik državljanov RS, pripadnikov romske skupnosti, vpiše komisija državljana RS, ki je pripadnik romske skupnosti.

Pripadnost romski skupnosti se ugotavlja na podlagi izjave državljana RS oziroma na podlagi vpisa v volilni imenik državljanov RS, pripadnikov romske skupnosti na preteklih volitvah. V primeru dvoma se ravna v skladu z zakonom, ki ureja splošni upravni postopek. Če niso izpolnjeni pogoji za vpis, komisija o tem izda odločbo.

Komisija lahko določi podrobnejša merila za izpolnjevanje pogoja iz tretjega in četrtega odstavka tega člena.«

Na žalost **Samoupravne narodne skupnosti niso izdelale** podrobnejših kriterijev za vpis v poseben volilni imenik pripadnikov narodnih skupnosti. Vpis temelji na »zaupanju« in drugih »kriterijih«. Kako bi izbrani pristop prestal preizkus v upravnem sporu, ne vemo, saj sodna praksa iz tega naslova ne obstaja.

Verjetno se je razprava o avtohtonosti zdela močno zapletena tudi sestavljalcem sodobne zakonodaje s področja varstva »klasičnih« narodnih manjšin. Izhod iz zagate je bil narejen tako, da je bil v izhodišče varstva »klasičnih« manjšinskih skupnosti (Italijanov in Madžarov) postavljen pojem **narodnostno mešano ozemlje**.

Narodnostno mešano ozemlje je sestavljeno iz območij naselij posamezne občine, na katerem, bolj ali manj strnjeno, prebivajo pripadniki določene (avtohtone) narodne skupnosti. Nikjer ni določeno, kateri kriteriji so bili uporabljeni pri določanju tega ozemlja. Sklepamo lahko, da je na odločitev o tem, katero ozemlje naj se »proglasi« kot narodnostno mešano ozemlje, vplivalo objektivno dejstvo dolgotrajne, permanentne in prepoznavne prisotnosti pripadnikov določene narodne skupnosti na določenem ozemlju. Njihov poselitveni prostor se je ohranil kljub vojnim vihram, spreminjanju meja in etničnemu »čiščenju«.

Pred nadaljevanjem razprave velja poudariti ključne elemente v obstoječem modelu varovanja manjšin. Poleg že omenjenega narodnostno mešanega ozemlja je treba omeniti še:

- a) **kolektivne pravice** – nabor »posebnih« manjšinskih pravic. Te pripadajo narodnim skupnostim kot objektivno obstoječim subjektom. Od posameznikov, pripadnikov narodnih skupnosti pa je odvisno, kdaj in v kolikšni meri se bodo »podeljenih« posebnih pravic posluževali. Velja poudariti, da nabor posebnih manjšinskih pravic ni pogojen s številčno klavzulo; in

- b) model varovanja narodnih skupnosti **zadeva vse prebivalce določenega narodnostno mešanega ozemlja**, ne samo pripadnike narodnih skupnosti. Na primer, tudi pripadniki večinskega naroda so dolžni imeti dvojezične osebne dokumente, v šolah se morajo učiti manjšinskega jezika, itd. In nenazadnje, narodnostno mešano ozemlje mora biti javno »obelodanjeno«! Toponomastika mora biti dvojezična, prav tako javna obvestila in poslovanje javnih in zasebnih uradov ter ustanov; obvezna je raba narodnih simbolov, zastav na primer. Pojem narodnostno mešanega ozemlja lahko asociira na »rezervatni« tip varstva manjšin, ki je pogosto inkompatibilen s sodobnimi mobilnostnimi potrebami posameznika, torej tudi pripadnika manjšinskih skupnosti. Da bi vsaj nekoliko omilili skicirani »rezervatni« model varstva manjšin, sta bili dodani dve pravici, ki ju pripadniki narodnih skupnosti uresničijo tudi v primeru, če ne živijo na narodnostno mešanem ozemlju: a) imajo pravico do vpisa v posebni volilni imenik narodnih skupnosti za izvolitev poslanca narodnosti v državni zbor; in b) imajo pravico do učenja maternega jezika, če se k pouku prijavi vsaj pet otrok.

V strokovni literaturi je bilo že večkrat zapisano, da so se ob koncu 60., posebno intenzivno pa po letu 1970 pričeli pomembni selitveni tokovi proti razvitejšim predelom Jugoslavije, posebej Sloveniji. To pa seveda ne pomeni, da pred tem datumom (obdobjem) prebivalcev neslovenskega etničnega pokolenja na slovenskem ozemlju ni bilo. Še posebno nenavadno bi bilo, če v obmejnem prostoru ne bi bilo pripadnikov sosednjih narodov, saj stične točke med narodi niso jasno določene mejne črte, ampak narodnostno mešana ozemlja. Opozorilo na potrebo po ohranjanju »avtohtonih« poselitvenih prostorov hrvaškega in srbskega življa je staro že dobrih deset let. Ob pripravljanju nove slovenske ustave leta 1990 je Inštitut za narodnostna vprašanja pripravil obsežno razpravo o problematiki varstva narodnih manjšin v Sloveniji. V tej razpravi je bilo opozorjeno tudi na problematiko varovanja drugih narodnih skupnosti, poleg Italijanov in Madžarov. V publikaciji, ki je izšla ob tej razpravi, smo zapisali, da bi bilo nujno razmisliti še o položaju nekaterih drugih etničnih skupnosti, ki poleg italijanske in madžarske ter Romov avtohtono živijo na ozemlju Slovenije. »Srbi (na obmejnem območju v Beli krajini), Hrvati (na nekaterih obmejnih območjih), sproža pa se tudi vprašanje obstoja nemške etnične skupnosti (za katero je dolgo veljalo prepričanje, da v Sloveniji ne obstaja več).«⁷

Toda populacije Srbov in Hrvatov, ki razpršeno bivajo po Sloveniji, niso rezultat odhajanja pripadnikov teh narodov iz »avtohtonega« poselitvenega prostora (razen v posamičnih primerih), ampak so rezultat **sodobnih migracijskih pro-**

* * *

⁷ Narodnost - manjšina ali skupnost. Urejanje, uresničevanje in varstvo pravic narodnosti (narodnih manjšin) v Republiki Sloveniji (ur.: Miran Komac). Razprave in gradivo, 24, INV, Ljubljana, november 1990, str. 133.

cesov iz drugih območij nekdanje skupne jugoslovanske države. Ta ugotovitev pa ne osvobaja države od razmisleka o ustreznih modelih varovanja kulturne dediščine (»avtohtonih«) neslovenskih populacij, ki živijo na ozemlju ob južni slovenski državni meji. Kje bi »avtohtona« poselitvena območja Srbov in Hrvatov bila? Razpoznaven vitalen poselitveni prostor, ki ga beležimo tudi v strokovni literaturi, imajo Srbi v Beli krajini,⁸ v vaseh Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči. Več težav imamo pri določanju hrvaškega poselitvenega prostora. Katera območja naj bi to bila? Resnici na ljubo je treba zapisati, da si pri določanju še vedno vitalnega »hrvaškega avtohtonega« poselitvenega prostora še raziskovalci niso povsem enotni.⁹

Naj bo iskanje korenin daleč v preteklost še tako mamljivo, je to brez prave vrednosti, če so procesi etničnega stapljanja (asimilacije) povsem spremenili etnično podobo določenega ozemlja. Poskusi nadomeščanja sodobnega narodnega načela (dejstev!!) z zgodovinskim načelom so se na koncu vedno »poosebili« v skladovnicah mrtvih in pohabljenih.

Potrditev zapisa o »novodobnosti« populacij, ki so predmet našega zanimanja, je mogoče najti tako v rezultatih popisa iz leta 1991¹⁰ kot popisa iz leta 2002. Rezultati popisa iz leta 2002 kažejo, da se odstotek v Sloveniji rojenih pripadnikov narodov nekdanje skupne države giblje med 22,9 odstotka (Makedonci) in 34 odstotkov (Črnogorci in Srbi).

* * *

⁸ O uskoških populacijah glej podrobneje:

Valvazor, Janez Vajkard 1984: Slava Vojvodine Kranjske. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Gruđen, Josip 1992: Zgodovina slovenskega naroda. Mohorjeva. Celje.

Terseglav, Marko 1996: Uskoška pesemska dediščina Bele krajine. ZRC SAZU. Ljubljana.

Filipović S, Milenko 1970: Srbska naselja u Beloj krajini. Radovi ANU BiH, knj. 12. Sarajevo, str.147-238.

Dražumerič, Marinka; Terseglav, Marko 1987: Prispevek k preučevanju Srbov v Beli krajini. V: Traditioes. Inštitut za slovensko narodopisje. Ljubljana, str. 205-245.

Mal, Josip 1911: Žubmerak in Marindol (zgodovinska črtica). V: Dom in svet XXIV. Ljubljana, str. 266-269; 313-315.

Županič, Niko 1912: Žumberčani i Marindolci. Prilog antropologiji i etnografiji Srba u Kranjskoj. V: Prosvetni glasnik. Beograd, str. 5-49.

Skarić, Vladimir 1924: Odakle su žumberački Uskoci? V: Glasnik geografskog društva, knj. X. Beograd, str. 46-58.

Štrumbli, Žarko 1991: Uskoki na Slovenskem in v Žumberku. V: Arhivi. Ljubljana.

⁹ O Hrvatih v Sloveniji glej podrobneje:

Kos, Dušan 1987: Bela krajina v poznem srednjem veku. Zbirka Zgodovinskega časopisa št. 4. Ljubljana

Valvazor, Janez Vajkard 1984: Slava Vojvodine Kranjske. Mladinska knjiga. Ljubljana, str. 127-128.

Kržišnik - Bukić, Vera 1997: Narodnostna sestava v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrvaško. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana.

Kržišnik - Bukić, Vera (ur) 1999: Slovensko - Hrvaški obmejni prostor: življenje ob meji. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana.

Hrvati u Sloveniji: Institut za migracije i narodnosti. Zagreb, 1997.

¹⁰ O rezultatih popisa prebivalstva leta 1991 glej: Miran Komac, Srbska skupnost v Sloveniji: statistična slika, Razprave in gradivo, INV, Ljubljana, 1996, št.32, str.73-115,

Včasih se slišijo mnenja, da bi, če sledimo dikciji slovenske ustave, tudi te populacije veljalo preprosto imenovati narodne manjšine, oziroma **narodne skupnosti**. In takšnemu poimenovanju (in **uradnemu priznanju**)¹¹ naj sledi ustrezno izenačenje nabora »posebnih« pravic »novih« manjšin s pravicami »klasičnih« manjšin. Takšen »avtomatizem« zna povzročiti obilico »težav«. V slovenskem prostoru so s pojmom narodne skupnosti (manjšine) poimenovali tiste populacije (kot smo že ugotavljali), ki so ostale potem, ko je večji ali pretežni del naroda, ki mu manjšina v etničnem smislu pripada, oblikoval svojo državo zunaj njenih meja in živi v bolj ali manj strnjeni obliki (najpogosteje) na obmejnem ozemlju sosednje države ter se od večinskega naroda države, v kateri živi, razlikuje po jeziku in kulturi. Dodaja se še stremljenje po ohranjanju omenjenih narodnostnih posebnosti. Ključnega pomena za priznanje avtohtonosti je dolgotrajno, permanentno in prepoznavno naseljevanje določenega ozemlja.

Ali bi bilo možno oporo za priznanje posebnega manjšinskega statusa poiskati v mednarodnih dokumentih? V »klasični« teoriji varstva manjšin se izraz etnična, narodna ali jezikovna manjšina ne nanaša na kategorijo migrantov in njihovih družinskih članov; izvzete so skupine beguncev in vsi tisti, ki iščejo politično zatočišče, čeprav imajo običajno različna etnična obeležja od večinske populacije in se njihov status pogosto modificira in začasnega v stalnega. In končno, med klasične manjšine ne štejemo tiste populacije, ki so bile nasilno preseljene. Nedvomno bo treba v prihodnje obravnavati v sklopu »varstva manjšin« tudi te populacije, saj jih v osnovi pestijo podobni problemi ohranjanja identitete, kot klasične narodne manjšine.

Problem **definicije manjšin** je permanentno obstoječ sindrom v celotni zgodovini t. im. manjšinskega varstva. Mnogi so poskušali najti čudežno formulo obče sprejemljivosti. Neuspešno. Do sedaj še nobenemu mednarodnemu forumu

* * *

¹¹ Problematika **priznanja manjšine** in z njim povezana problematika varstva manjšin sodi v železni zbir problemov, povezanih z manjšinskim varstvom. V študiji posebnega poročevalca OZN Francesca Capotortija z naslovom *The Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities* avtor ugotavlja, da država neko manjšino lahko prizna na različne načine: s priznanjem statusa pravne osebe, s sprejetjem posebnih ukrepov za zaščito njene identitete ali pa s parcialnim zagotavljanjem nekaterih pravic. Temeljnega pomena je, da mednarodna zaščita manjšin ni odvisna od uradnega priznanja njihovega obstoja. Seveda pa uradno priznanje manjšine v praksi izboljša položaj te manjšine. Problem priznanja ima po Capotortiju dva aspekta: po eni strani gre za priznanje določene skupine kot manjšine, po drugi strani pa za ugotovitev pripadnosti posameznika manjšini. Capotorti ugotavlja, da je glede teh vprašanj odnos od države do države različen pa tudi znotraj določene države so nekatere manjšine priznane, druge pa ne. Poudarja tudi, da načelnih ustavnih določil o nediskriminaciji na bazi rase, spola, jezika ali vere ni mogoče razlagati kot priznanje manjšin. Podobno velja za uradne statistike; te sicer z navedbo določenih etničnih ali jezikovnih kategorij dokazujejo obstoj manjšin, ne pomenijo pa še uradnega priznanja teh manjšin. O študiji glej podrobneje v Türk, Danilo 1979: Študija OZN o pravicah pripadnikov manjšin. V: Razprave in gradivo št 9, 10. INV. Ljubljana, str. 13.

ali organizaciji (in še manj znanstveniku) ni uspelo pripraviti nekaj, kar bi bilo sprejemljivo za vse ali vsaj za pretežni del držav. Nekaj primerov iz sodobne zgodovine: Evropska komisija za demokracijo skozi pravo je leta 1991 izdelala naslednjo definicijo: »Manjšina predstavlja skupino, ki je številčno manjša v primerjavi s številom prebivalstva države, katere državljani so, ter imajo različne etnične, religiozne ali lingvistične značilnosti od ostale populacije; vodilo njihovega delovanja je težnja po ohranjanju svoje kulture, tradicij, vere ali jezika.«

Parlamentarna skupščina Sveta Evrope je v prizadevanjih po razjasnitvi dilem, ki zadevajo problematiko definicije, pripravila posebno priporočilo (št. 1201/1993 z dne 1. februarja 1993), v katerem so zapisali, da se »pojmem narodne manjšine nanaša na skupino oseb v določeni državi, ki

- a/ živijo na ozemlju te države in so njeni državljani,
- b/ ohranjajo dolgotrajne, čvrste in trajne vezi s to državo,
- c/ imajo različne etnične, kulturne ali jezikovne značilnosti,
- č/ so kljub njihovem manjšemu številu dovolj reprezentativni v primerjavi z ostalo populacijo države ali populacijo določenega območja te države,
- d/ želijo ohraniti značilnosti, ki predstavljajo njihovo skupinsko identiteto, kar vključuje njihovo kulturo, tradicije, religijo ali jezik.«

Podobno razlago je mogoče najti tudi v Evropski listini o regionalnih ali manjšinskih jezikih, kjer je določeno, da so predmet zaščite po tej listini jeziki, ki »(i) jih tradicionalno uporabljajo na določenem ozemlju države državljani te države, ki tvorijo skupino, številčno manjšo od preostalega dela populacije te države, in (ii) ki se ločijo od uradnega jezika (uradnih jezikov) te države. Izraz ne vključuje niti narečij uradnega jezika (uradnih jezikov) države, niti jezikov migrantov.«¹²

Vsaka družbena skupina, ki jo je mogoče uvrstiti znotraj tega okvira, ima pravico, da je priznana kot posebna etnična skupina. Ta pravica, **pravica do priznanja**, je razvidna iz množice mednarodnih listin: v Priporočilu št. 1134/1990 Sveta Evrope, čl. 11, je zapisano: »Narodne manjšine morajo imeti pravico do priznanja.«

Evropski parlament je v »Resoluciji o državljanstvu skupnosti«, sprejeti 21. nov. 1991, v čl. 3 zapisal: »Evropska skupnost in njeni člani, zavedajoč se, da je bogastvo evropske kulturne dediščine primarno povezano z njeno različnostjo, priznavajo obstoj etničnih in/ali jezikovnih manjšin. Članice bodo sprejele ustrezne nujne ukrepe, ki bodo omogočili ohranitev in svoboden razvoj njihove jezikovne in kulturne identitete.«

* * *

¹² Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Uradni list RS-MP, 17/2000

Pripadnost določeni etnični skupini mora biti **stvar individualne izbire**. To dejstvo so poudarili na srečanju KEVS v Kopenhagnu leta 1990, v čl. 32 zaključnega dokumenta; poudarja ga Evropska komisija za demokracijo skozi pravo (1991, čl. 2); prisotno je bilo tudi na haaški mirovni konferenci o Jugoslaviji, kjer je v jugoslovanskem predlogu (18. oktober 1991) zapisano: »Osebe, ki pripadajo narodni ali etnični manjšini, bodo imele pravico, da same odločijo, kateri narodni ali etnični skupini želijo pripadati.«

Seveda pa ta svobodna izbira pripadnosti ni mišljena kot prosto »sprehajanje« med etničnimi skupinami v skladu s trenutnimi utilitarističnimi potrebami – pripadnost je, kot smo že ugotavljali, povezana z objektivnimi značilnostmi, ki so vezane na individualno identiteto.

Velja poudariti še eno izjemno pomembno obvezo držav: **države se morajo vzdržati ukrepov nasilne asimilacije**.

Nad vse pomembna pa je tudi naslednja opomba. V teoriji varstva »klasičnih« manjšin se izraz etnična, narodna ali jezikovna manjšina **ne nanaša** na kategorijo migrantov in njihovih družinskih članov; izvzete so skupine beguncev in vsi tisti, ki iščejo politično zatočišče, čeprav imajo običajno različna etnična obeležja od večinske populacije in se njihov status pogosto modificira iz začasnega v stalnega. In končno, med klasične manjšine ne štejemo tistih populacij, ki so bile nasilno preseljene. **Zapisano pa ne pomeni, da je država (ali države) »oproščena« varovanja etničnih posebnosti »novih« narodnih skupnosti**. Tudi te skupnosti morajo biti deležne enake obravnave, kot jo imajo pripadniki »klasičnih« narodnih skupnosti. Nedvomno bo treba v prihodnje obravnavati v sklopu »Varstva manjšin« tudi te populacije, saj jih v osnovi pestijo podobni problemi ohranjanja identitete, kot klasične narodne manjšine. **Toda to ne pomeni, da je možno, ali nujno, ali celo obvezno uporabiti iste metode, ki so bile uporabljene pri varovanju »klasičnih« narodnih skupnosti**.

Iz zapsanega je mogoče razbrati, da ni posebno oprijemljivih napotkov, ali celo pravno obvezujočih določb, ki bi predpisovale načine »podeljevanja« manjšinskega statusa.. Države imajo suvereno diskrecijsko pravico, da svobodno odločajo o tem, komu bodo »podelile« manjšinski status. Formalno pravno bi bilo težko trditi, da Slovenija zanika obstoj »novih« narodnih manjšin – če sledimo Capotortijevi razlagi, zapisani v eni prejšnjih opomb. Slovenija priznava legitimne predstavnike teh skupnosti in finančno podpira (resda v zelo, zelo skromnem obsegu) kulturno delovanje »novih« narodnih skupnosti. Toda bilo bi nespametno, če bi se država pri urejanju položaja teh skupnosti zadovoljila z zagotavljanjem minimalnih standardov.

Morda bo kdo pripomnil, da sta bila priznanje in zahteva po varovanju manjšin pogosto pogoja za priznanje novonastalih in/ali povečanih držav. Drži. To

velja vsaj od berlinskega kongresa leta 1878 dalje. Toda res je tudi, da ta pogoj ni bi sprejet kot univerzalno načelo. Veljalo je kot načelo, ki so ga najmočnejše države vsilile šibkejšim z namenim, da si zagotovijo možnost poseganja v notranje zadeve novonastalih in/ali povečanih držav.

Zahteva po varovanju narodnih manjšin je zapisana med pogoji, ki jih je EU določila za priznanje novih držav na področju nekdanje Jugoslavije v t. im. kopenhagenskih kriterijih. Glede na to, da v poročilih EU ni opaziti pripomb na temo varstva manjšin, lahko sklepamo, da je to področje v Sloveniji »zgodno« urejeno.

Kaj pa **slovenski nacionalni standardi**? Standardov za priznanje manjšinskega statusa določeni narodni skupnosti Slovenija nima. Iz obstoječega modela varstva manjšin je mogoče sklepati, da je za priznanje »avtohtone« narodne skupnosti ključnega pomena dolgotrajno, permanentno in prepoznavno naseljevanje določenega ozemlja. Katere skupnosti (poleg italijanske in madžarske) bi to bile? Pa tudi ko bi določili nabor »avtohtonih« narodnih skupnosti, problema ne bi razrešili. Verjetno bi se pojavil še kakšen dodaten!! Na primer, če bi želeli slediti obstoječemu modelu varstva manjšin, bi morali najprej **določiti njihov zgodovinski poselitveni prostor** (torej določiti narodnostno mešano ozemlje). Brez teh opredelitev bi se prav lahko našel kakšen gorečnež, ki bi v luči formalno-pravne nediskriminacijske obravnave posameznih narodnih manjšin terjal preoblikovanje celotnega slovenskega ozemlja v večjezično državno skupnost.

I. IZVORI ETNIČNE PLURALNOSTI NA SLOVENSKEM

Migracijski procesi med Slovenijo in ostalimi območji Jugoslavije so se odvijali v celotnem obdobju njenega obstoja. Če za obdobje med obema vojnoma velja, da so bili migracijski procesi šibki, pa je bilo obdobje po drugi svetovni vojni mnogo bolj dinamično.

Rekonstrukcija migracijskih procesov na območju Slovenije po letu 1954¹³ pokaže, da so priselitve rahlo naraščale do prve polovice sedemdesetih let. Sledi rahel zastoj, ki je bil le »uvod v najbolj intenzivno priseljevanje v Slovenijo v drugi polovici sedemdesetih let.«¹⁴ Povsem natančnih podatkov o migracijskih procesih

* * *

¹³ Natančnih podatkov o migracijskih tokovih do leta 1954 ni. Register prebivalstva, ki bi nudil osnovne tekoče podatke o selitvenih tokovih, je bil vzpostavljen leta 1954, vendar so strokovnjaki prepričani, da so podatki kredibilni šele od leta 1955 dalje.

Glej tudi: Dolenc, Danilo 2003: Migracije iz območij nekdanje Jugoslavije v Slovenijo in njih socio-geografski učinki (magistrsko delo). Univerza v Ljubljani, FF, Ljubljana.

¹⁴ Malačič, J.: prav tam, str. 305.

po drugi svetovni vojni nimamo. Po mnenju analitikov statističnega gradiva, naj podatki o migracijskih procesih (iz redne statistike) v obdobju 1945 (oz. 1954)–1990 ne bi prikazovali celovite slike migracijskih procesov. Ti tokovi naj bi bili **obsežnejši** od številke, ki jih je zabeležila uradna redna statistika. Trditev se zdi smiselna, saj so do leta 1990 migracijski tokovi potekali znotraj skupne države, in verjeti je, da mnogi migranti svojega prihoda v imigrantsko okolje preprosto niso prijavili. Zato je treba številke o migracijskih tokovih, ki so pripravljene na podlagi redne statistike, **primarno obravnavati kot pomagalo za ugotavljanje migracijskih trendov in ne kot zadosten vir za ugotavljanje natančnega števila oseb**, ki so bile v teh procesih udeležene.

Ob popisu prebivalstva leta 1961 je še mogoče govoriti o narodno homogeni populaciji Slovenije, saj število tistih, ki so se opredelili kot ne-Slovenci, dosega komaj 4.35 odstotka prebivalstva Republike Slovenije. Opazni pa so pomembni premiki znotraj posameznih narodnostnih skupin. Število Hrvatov se poveča za skoraj 75 odstotkov (od 17.978 na 31.429 oseb), Srbov za dobrih 20 odstotkov. Model ekstenzivne ekonomije, vpeljan v 60. letih in intenzivno prakticiran v naslednjih 25 letih, je pomembno spremenil narodnostno podobo Slovenije. Ekstenzivna ekonomija je generirala potrebo po številni delovni sili. Ker je v »domaćem« okolju ni bilo mogoče najti, jo je bilo treba »uvoziti«. Seveda iz drugih območij Jugoslavije, koder je tako ali tako vladala precejšnja stopnja nezaposlenosti. Še na dva procesa, ki sta pogojevala imigracijo v Slovenijo, je treba spomniti. Prvi je naftna kriza v začetku sedemdesetih let, ki je v zahodnoevropskih državah vodila v recesijo in prestrukturiranje gospodarstva, kar je zmanjševalo potrebo po novih imigrantih. Ti so se v dobršni meri zaposlovali v Sloveniji, ki je zaradi ekstenzivnega modela gospodarskega razvoja potrebovala svežo delovno silo. Drugi vzrok pa gre iskati v specifičnostih jugoslovanskega gospodarskega sistema – ta ni spodbujal selitve kapitala, ampak selitev delovne sile.¹⁵

Za našo razpravo je pomembna ugotovitev, da so migracijski procesi spremenjali narodno sestavo prebivalstva Slovenije. Odstotek tistih, ki so se opredelili kot Slovenci je ob popisu leta 1953 znašal 96.52 odstotka prebivalcev SR Slovenije; leta 1961: 96.65 odstotka; leta 1971: 94.04 odstotka; leta je 1981 znašal 90.77 odstotka in leta 1991 88.31 odstotka. Ob popisu leta 2002 je delež prebivalcev Slovenije, ki so se opredelili kot Slovenci, znašal 83.06 odstotka.

Radikalne spremembe pri poizvedovanju prebivalstva po narodni pripadnosti so povzročale različne komentarje. Običajno se gibljejo med dvema poloma: od poudarjanja »indiferentnosti« Slovencev do narodne pripadnosti, posebno mlaj-

* * *

¹⁵ Glej o tem podrobneje: Malačič, J. 1989: Medurepubličke i vanjske migracije u Sloveniji od sredine 1959-ih godina – ekonomski uzroci i posljedice. V: Migracijske teme 4. Zagreb, str. 325–339.

ših generacij, pa do razmišljanja o etničnem čiščenju, ki naj bi ga opravila Slovenija v desetletju po osamosvojitvi. Pri raziskovanju ni modro izključiti nobene predpostavke. Toda preden komentiramo zapisane trditve, velja spregovoriti še o popisni metodologiji, ki je bila uporabljena ob popisu leta 2002. Zaradi spremenjene metodologije popisa leta **2002 ni mogoče izvesti neposrednih primerjav** s preteklimi popisi. Ob popisu leta 2002 je bila namreč spremenjena definicija prebivalstva.

V popisih prebivalstva po 2. svetovni vojni (1948–1991) je bilo upoštevano prebivalstvo s stalnim prebivališčem v Sloveniji (*de iure*). Med prebivalstvo Slovenije se je zato štelo osebe, ki so izjavile, da imajo v naselju popisa stalno prebivališče, ne glede na to, ali so bile ob popisu začasno odsotne. Med začasno odsotne so sodile osebe, ki so bile odsotne krajši čas, in tudi osebe na delu v tujini ter njihovi družinski člani, ki so z njimi živeli v tujini, ne glede na trajanje dela, oziroma prebivanja v tujini (t. i. zdomci).

Niso pa med stalne prebivalce Slovenije šteli državljanov drugih republik in pokrajin nekdanje skupne jugoslovanske države, ki so imeli v Sloveniji **prijavljeno samo začasno prebivališče** (delavci na »začasnem« delu v Sloveniji, študenti iz drugih republik). Ti so bili popisani kot stalni prebivalci tiste republike, v kateri so imeli prijavljeno stalno prebivališče, ne glede na to, da so na primer v Sloveniji živeli in delali že desetletja.

Pri popisu prebivalstva 2002 je bila metodologija spremenjena tako, da so med prebivalstvo države šteli samo tiste osebe, ki **dejansko prebivajo** na njenem ozemlju. Državljanstvo osebe pri tem ni bilo pomembno. Med prebivalce Slovenije so bili poleg državljanov R Slovenije prišteti tudi tujci. Novost je tudi v tem, da v popisu leta 2002, kot prebivalci Slovenije niso več upoštewane osebe, ki imajo v Sloveniji stalno ali začasno prebivališče, vendar že več kot **eno leto prebivajo v tujini (t. im. zdomci)**.

Število tako imenovanih »zdomcev« je bilo ob popisu prebivalstva leta 1971: 48.086, leta 1981: 53.483, leta 1991: 52.631 in ob popisu leta 2002: 18.512, od tega je bilo državljanov RS 17.635.

Slovenija je imela v popisnem obdobju 1991–2002 **negativni naravni prirast**: umrlo je približno 3.500 prebivalcev več, kot se jih je rodilo. Ker je v Sloveniji ob popisu prebivalstva 2002 prebivalo 50.681 oseb več kot leta 1991, je mogoče vzroke za porast števila prebivalstva iskati v dveh procesih:

- priseljevanju iz tujine;
- legalizaciji prebivanja tistih državljanov nekdanje SFRJ, »ki so ob popisu leta 1991 že prebivali v Sloveniji, vendar v Sloveniji niso imeli administrativno

urejenega prebivališča, zato so bili kot prebivalci popisani v eni od drugih republik nekdanje Jugoslavije.«¹⁶

Priseljene osebe, ki so se v Slovenijo priselile v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja, analitiki statističnega gradiva razvrščajo v »štiri kategorije:

- priseljeni državljani RS, ki so se v Slovenijo vrnili zaradi razpada nekdanje Jugoslavije (npr. častniki nekdanje JLA in njihovi družinski člani);
- priseljeni državljani RS, ki so se v Slovenijo vrnili po začasnem prebivanju v tujini (npr. zaradi dela, družinskih razlogov) oz. po dolgotrajnem prebivanju v tujini (npr. predvojni in povojni izseljenci v evropske in čezmorske države) – številni med njimi so bili rojeni v tujini in so imeli tam prvo prebivališče;
- begunci z območij nekdanje Jugoslavije, ki so ostali v Sloveniji, ker se ne morejo več vrniti v svoje izvorno okolje;
- sodobni ekonomski imigranti, ki v Slovenijo še vedno prihajajo pretežno iz držav, nastalih na območju nekdanje Jugoslavije.«¹⁷

Ob popisu prebivalstva leta 2002 je bil za popisovanje po **narodni pripadnosti** uporabljen podoben metodološki pristop kot pri preteklih popisih – **veljal je subjektivni pristop**. Vsakdo se je sam odločil, kateri etnični skupnosti pripada, oziroma se je odločil, da je narodnostno neopredeljen, ali je izjavil, da na vprašanje ne želi odgovoriti. Prebivalstvo je bilo na podlagi tega pristopa razvrščeno v dve skupini:

1. narodnostno opredeljeni;
2. narodnostno neopredeljeni.

Na novo je bilo v klasifikacijo prebivalstva po narodni pripadnosti (**narodnostno opredeljeni**) vključeno poimenovanje Bošnjak, ohranjeno pa je bilo tudi poimenovanje Musliman v smislu etnične in ne verske pripadnosti. Rezultati popisa kažejo, da je 1/3 muslimanskega prebivalstva želela ohraniti dotedanje poimenovanje – Musliman.¹⁸ Za obdelovalce popisa se je pojavila dilema, kako to populacijo prikazati? Jo preprosto priključiti tisti kategoriji prebivalstva, ki se je

* * *

¹⁶ Statistične informacije, št. 92/2003, SURS, Ljubljana, 2003, str. 38.

¹⁷ Prav tam, str. 38–39.

¹⁸ Osebe jugoslovanskega rodu, ki so se štele za Muslimane v pomenu etnične in ne verske pripadnosti, so se lahko prvič narodnostno opredelile za Muslimane leta 196. Pred tem so bili narodnostno opredeljeni kot „Jugoslovan – neopredeljen“. Osebe, ki so se štele za muslimane v pomenu verske in ne narodnostne pripadnosti, so se opredelile po narodnostni pripadnosti tako, kot so želele, za npr.: Turke, Albance, Srbe, Hrvatse, Makedonce, Črnogorce itd. Zanimivo je, da obstaja v slovenskih letopisih poimenovanje Musliman tudi za popis leta 1953. Kako in kdo je ta vnos opravil in kdaj, ni bilo mogoče ugotoviti.

opredelila za Bošnjake, ali prikazati Muslimane kot posebno kategorijo? Določbe v ustavi Bosne in Hercegovine, ki priznava tri konstitutivne narode (Srbe, Hrvate in Bošnjake), priporočila Zveze Bošnjakov, pa tudi rešitve v nekaterih državah, na Hrvaškem na primer, bi govorile v prid združevanju kategorij Musliman in Bošnjak. Mnogi bi verjetno v kategorijo Bošnjakov prišteli tudi tiste, ki so se opredelili kot Bosanci. Vendar se zdi, da bi takšne rešitve sodile v svet družboslovne alkimije. Rešitev, ki bi ustvarila enotno kategorijo Bošnjakov, bi gotovo ustrezala pripadnikom in zagovornikom bošnjaškega naroda. Toda ali bi takšna odločitev ustrezala tudi določbi 61. člena slovenske ustave? Na podlagi katere pravne podlage bi bilo možno dobrih 10.000 oseb proti njihovi volji »prekristiti« v Bošnjake? Če bi to sami želeli biti, bi se pač tako opredelili. Kaj bi se dogodilo, če bi nasilno poenotenje zašlo v sodne mlíne?

Prebivalci Slovenije, ki se niso narodnostno opredelili (**narodnostno neopredeljeni**), so bili v popisu leta 2002 razvrščeni takole:

1. Jugoslovani;
2. Bosanci (v podatkih preteklih popisov so bili prikazani kot regionalno opredeljeni);
3. regionalno opredeljeni (npr. Istran, Prekmurec, Dalmatinec);
4. drugi (osebe, ki so izjavile/označile, da so narodno neopredeljene).

Pomembno novost pri popisu leta 2002 je mogoče zaslediti tudi pri zbiranju podatkov o narodni pripadnosti in veroizpovedi pri **mladoletnih osebah**. Po določilih 10. člena Zakona o popisu prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 66/2000, 26/2001) se je morala o narodni/etnični pripadnosti in veroizpovedi vsaka oseba, stara 14 let ali več, **opredeliti SAMA**. Za otroke, mlajše od 14 let, so odgovor lahko posredovali starši, posvojitelji oziroma skrbnik.

Za člane gospodinjstva, ki so na kritični trenutek popisa (31. marec 2002) dopolnili vsaj 14 let starosti,¹⁹ vendar so bili med popisovanjem oz. med obiskom popisovalca odsotni ali se v navzočnosti drugih članov gospodinjstva oziroma popisovalca o narodni/etnični pripadnosti in veroizpovedi niso želeli opredeliti, so se podatki o narodni/etnični pripadnosti in veroizpovedi zbrali z **Izjavo o narodni/etnični pripadnosti in veroizpovedi** (vprašalnik P-3/NV), ki jo je popisovalec skupaj s kuverto za odgovor pustil v gospodinjstvu. Na ta način je bilo vsaki

* * *

¹⁹ Ob popisih leta 1953 in 1961 so za otroke, mlajše od 10 let, ob popisih 1971, 1981 in 1991, pa za otroke, mlajše od 15 let, odgovor o narodni pripadnosti posredovali starši ali drugi zakoniti zastopniki (skrbniki, posvojitelji). Za osebe, ki so bile med obiskom popisovalca odsotne, je v preteklih popisih odgovor o narodni pripadnosti popisovalcu lahko posredoval polnoletni član gospodinjstva.

osebi omogočeno, da Izjavo o narodni/etnični pripadnosti in veroizpovedi izpolni sama in jo pošlje po pošti Statističnemu uradu RS. Vračanje Izjave o narodni/etnični pripadnosti in veroizpovedi **ni bilo obvezno**. Urad je upošteval samo tiste prispele Izjave o narodni/etnični pripadnosti in veroizpovedi, **ki so bile podpisane**.

Zaradi spremenjene metodologije zajema podatkov **ni mogoče izvesti** natančne primerjave med popisnimi rezultati (podatki) o narodni pripadnosti leta 1991 in leta 2002. **Spremenjena metodologija** (obvezno samoopredeljevanje, pisne izjave) se pogosto navaja kot eden izmed ključnih razlogov (poleg emigracije, asimilacije in premikov med etničnimi skupinami) za precejšnje številčne spremembe pri posameznih narodnih skupinah. Metodologiji zajema podatkov pripisujejo tudi izjemno rast kategorije »neznano«. V to kategorijo je bilo uvrščenih kar 126.325 oseb, to je 6.4 odstotka prebivalstva Republike Slovenije.

Po oceni poznavalcev popisnega gradiva²⁰ je mogoče razloge za enormno povečanje **kategorije neznano** razvrstiti takole:

1. nevrnjene izjave (50-60.000): popisovalci so na terenu pustili približno 250.000 izjav; vrnjenih pa je bilo med 190 in 200 tisoč,
2. nepravilno izpolnjene izjave - 10.000,
3. odsotnost celotnega gospodinjstva v času popisa in zavrnitev odgovora - 5.000,
4. statistične imputacije: osebe so bile zabeležene v različnih statističnih bazah, vendar na terenu niso bile popisane. Popisovalci so označili, da so se te osebe preselile, v kraju priselitve pa tudi niso bile popisane - 35.000.
5. drugi razlogi - 6-16.000.

* * *

²⁰ Dolenc, Danilo: SURS, pojasnilo z dne 27. 8. 2003.

II. POSEBNE MANJŠINSKE PRAVICE V OBDOBJU SOCIALISTIČNE REPUBLIKE SLOVENIJE

Dokazov za trditev, da je bila republika Slovenija znotraj Jugoslavije »država« Slovencev in »ostalih«, je mnogo. V slovenskih ustavah, sprejetih po drugi svetovni vojni, je mogoče najti naslednje določbe.

V ustavi Ljudske republike Slovenije, sprejeta je bila 16. januarja 1947, je v 2. členu zapisano:

2. člen

Slovenski narod si je v svoji osvobodilni borbi in v skupni borbi vseh narodov Jugoslavije ustvaril svojo ljudsko državo Ljudsko republiko Slovenijo. Izražajoč svojo svobodno voljo, živeti skupno z bratskimi narodi v federativni državi, se je slovenski narod na osnovi pravice do samoodločbe, vključno s pravico do odcepitve in do združitve z drugimi narodi ter na osnovi načela enakopravnosti združil z drugimi narodi Jugoslavije in njihovimi ljudskimi republikami: Ljudsko republiko Srbijo, Ljudsko republiko Hrvaško, Ljudsko republiko Bosno in Hercegovino, Ljudsko republiko Makedonijo in Ljudsko republiko Črno goro v skupno zvezno državo Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo.

Posebnih manjšinskih določb ta ustava ne vsebuje, razen splošne zaščitne klavzule, zapisane v 12. členu.

12. člen

Narodne manjšine v Ljudski republici Sloveniji uživajo pravico in zaščito svojega kulturnega razvoja in svobodne uporabe svojega jezika.

V Ustavnem zakonu o temeljih družbene in politične ureditve in o organih oblasti Ljudske republike Slovenije (sprejet 30. januarja 1953), je v 9. členu med drugim zapisano:

9. člen

Republiški organi imajo te pravice in dolžnosti:

(...) skrbijo za to, da se uresničujejo in varujejo svoboščine in demokratične pravice državljanov in njihova enakopravnost ne glede na narodnost, raso in vero; varujejo pravice narodnih manjšin v Ljudski republici Sloveniji in jim zagotavljajo enakopravnost v družbenem življenju; (...)

V preambuli ustave Socialistične republike Slovenije iz leta 1963 je zapisano:

izhajajoč iz tega

(...)

- da je v svojem osvobodilnem boju in socialistični revoluciji, uresničujoč zgodovinske težnje svojih najprogressivnejših sil, na podlagi pravice vsakega naroda do samoodločbe, vključno pravice do odcepitve, prvič v zgodovini, po tisoč letih hlapčevanja, utemeljil svojo lastno državo – ljudsko republiko Slovenijo v okviru federativne državne skupnosti svobodnih in enakopravnih narodov Jugoslavije;

(...)

Ljudska skupščina Ljudske republike Slovenije kot najvišje predstavniško telo delovnega ljudstva Slovenije in slovenskega naroda sprejema Ustavo socialistične republike Slovenije.

O pripadnikih drugih narodov in narodnosti pa je v ustavi iz leta 1963 zapisano:

74. člen

Vsakdo ima pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodnosti, goji svojo kulturo in uporablja svoj jezik.

Poslovanje vseh državnih organov ter delovnih in drugih samoupravnih organizacij, ki izvršujejo družbeno službo na območju SR Slovenije, se vodi v slovenskem jeziku.

Vsak ima pravico, da v postopku pred organi in organizacijami iz drugega odstavka uporablja svoj jezik, in da ga organ, ki vodi postopek, v njegovem jeziku seznanj z gradivom in svojim delom.

Neznanje slovenščine ne more nikogar ovirati pri obrambi in uresničevanju njegovih pravic.

75. člen

Pripadnikom drugih narodov Jugoslavije, ki živijo na območju Socialistične republike Slovenije, zagotavlja Socialistična republika Slovenija ob pogojih, ki jih določa zakon, pravico do izobraževanja v njihovem jeziku.

76. člen

Vsaki narodnosti, ki je narodna manjšina, je zagotovljena pravica, da svobodno uporablja svoj jezik, razvija svojo kulturo in v ta namen ustanavlja ustanove ter uporablja druge s to ustavo določene pravice.

V šolah za pripadnike posamezne narodnosti se poučuje v jeziku te narodnosti.

77. člen

Italijanski in madžarski narodnosti, ki živita na območju SR Slovenije, zagotavlja SR Slovenija enakopravnost in možnost vsestranskega razvoja in napredka.

Na območjih, na katerih živijo poleg pripadnikov slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti, sta v javnem in družbenem življenju italijanski oziroma madžarski jezik enakopravna s slovenskim jezikom. Z zakonom in statutom občine se določi način uresničevanja pravic pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti.²¹

SR Slovenija skrbi za razvoj šolstva, tiska, radia in kulturno-prosvetnega dela italijanske in madžarske narodnosti in zagotavlja v ta namen potrebno pomoč.

Republiška ustava iz leta 1974 je »lastništvo« nad »slovensko državo« še bolj precizirala. V prvem členu je bilo zapisano:

Socialistična republika Slovenija je država, ki temelji na suverenosti slovenskega naroda in ljudstva Slovenije, na oblasti in samoupravljanju delavskega razreda in vseh delovnih ljudi, in socialistična samoupravna demokratična skupnost delovnih ljudi in občanov, slovenskega naroda in italijanske in madžarske narodnosti.

Socialistična republika Slovenija je v sestavi Socialistične federativne republike Jugoslavije.

V 2. členu pa je, med drugim, zapisano:

V Socialistični republiki Sloveniji delovni ljudje in občani zagotavljajo in uresničujejo (...) pogoje za vsestranski razvoj in napredek slovenskega naroda; izpolnjujejo dolžno skrb in se zavzemajo za ureditev položaja slovenske narodne skupnosti v zamejstvu in Slovencev v tujini; varujejo narodnostni značaj, zagotavljajo položaj, uresničujejo enakopravnost ter pospešujejo vsestranski napredek italijanske in madžarske narodnosti (...)

V tem duhu so opredeljene tudi pravice in dolžnosti Socialistične republike Slovenije do tistih prebivalcev republike Slovenije, ki so se po narodni pripadnosti opredeljevali drugače kot Slovenci. V 314. členu ustave je določeno:

Socialistično republiko Slovenijo predstavljajo s to ustavo določeni republiški organi.

V okviru z ustavo in zakoni določenih pravic in dolžnosti Socialistična republika Slovenija po republiških organih:

* * *

²¹ Ta odstavek je bil nadomeščen z ustavnim amandmajem št. XXI, sprejetim 17. februarja 1969. Amandma št. XXI se glasi: Na območjih, na katerih živijo poleg pripadnikov slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti, sta v javnem in družbenem življenju italijanski oziroma madžarski jezik enakopravna s slovenskim jezikom. Z zakonom, statutom občine in splošnimi akti delovnih in drugih organizacij se določi način, kako se uresničujejo pravice pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti. S tem amandmajem se nadomesti določba drugega odstavka 77. člena ustave SR Slovenije.

(...)

9. varuje narodnosti značaj, zagotavlja položaj, uresničuje enakopravnost italijanske in madžarske narodnosti in skrbi za njen vsestranski razvoj ter ga pospešuje;

10. skrbi za varstvo določenih pravic pripadnikov drugih narodov in narodnosti Jugoslavije, ki živijo na območju republike.

(...)

Razdelitvi ne-Slovencev na dve kategoriji, na pripadnike »klasičnih« manjšin in »ostale« ustreza tudi nabor posebnih narodnih pravic, ki jih ustava zagotavlja posameznim populacijam. Posebnim pravicam pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti je namenjen poseben razdelek IV. poglavja (svoboščine, pravice in dolžnosti človeka in občana). V tem razdelku, ki nosi naslov »Posebne pravice italijanske oziroma madžarske narodnosti in njunih pripadnikov«, je določeno:

250. člen

Italijanski oziroma madžarski narodnosti je zajamčena pravica, da svobodno uporabljata svoj jezik, izražata in razvijata svojo nacionalno kulturo ter v ta namen ustanovljata organizacije, uporabljata svoje narodnostne simbole ter uresničujeta druge, z ustavo določene pravice.

Na območjih, kjer živijo poleg pripadnikov slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti, sta italijanski oziroma madžarski jezik enakopravna s slovenskim jezikom.

Na območjih, kjer živijo poleg pripadnikov slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti, je pripadnikom obeh narodnosti zagotovljena vzgoja in izobraževanje v njihovem jeziku. Z zakonom se lahko uvede dvojezična vzgoja in izobraževanje v vzgojno-varstvenih organizacijah in šolah oziroma obvezen pouk slovenskega jezika v šolah in vzgojno-varstvenih organizacijah narodnosti hkrati z obveznim poukom jezika narodnosti v slovenskih šolah in vzgojno-varstvenih organizacijah.

Socialistična republika Slovenija skrbi za razvoj vzgoje in izobraževanja, tiska, drugih sredstev javnega obveščanja in za razvoj drugih oblik kulturno-prosvetne dejavnosti italijanske oziroma madžarske narodnosti in za usposabljanje kadrov, ki so pomembni za uresničevanje položaja in pravic narodnosti ter v ta namen zagotavlja potrebno pomoč.

Socialistična republika Slovenija podpira razvoj stikov med italijansko oziroma madžarsko narodnostjo in njunima matičnima narodoma zaradi pospeševanja kulturnega in jezikovnega razvoja narodnosti.

Z zakonom ter s statutom občine in s samoupravnimi akti organizacij združenega dela in drugih samoupravnih organizacij in skupnosti se določi način uresničevanja pravic italijanske in madžarske narodnosti.

251. člen

Za razvijanje svoje nacionalne kulture, vzgoje in izobraževanja v lastnem jeziku, narodnostnega tiska in drugih sredstev javnega obveščanja ter založništva in za razvijanje stikov z matičnim narodom zaradi kulturnega in jezikovnega razvoja lahko pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti ustanovijo v občinah, kjer ti narodnosti živita, samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo. S statutom občine in s samoupravnimi akti samoupravnih interesnih skupnosti se določijo zadeve s teh področij, o katerih te skupnosti odločajo enakopravno s pristojnim zborom občinske skupščine oziroma z ustreznimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi.

Posebni »manjšinski« pravice pripadnikov drugih narodov in narodnosti v ustavi ni mogoče najti. Če izvzamemo seveda določbi v ustavi o prepovedi diskriminacije na narodni/etnični osnovi in pravico do svobodnega opredeljevanj po narodni pripadnosti. V prvem odstavku 212. člena je zapisano:

212. člen

(prvi odstavek) Vsakdo ima pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu, narodnosti ali etnični skupini, goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo.

(tretji odstavek) Vsakdo ima pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopku pred državnimi in drugimi organi in organizacijami, ki opravljajo družbeno službo, uporablja svoj jezik in pisavo in da ga tisti, ki vodi postopek, seznanji z gradivom in s svojim delom v njegovem jeziku in na način, ki ga določa zakon.

(četrti odstavek) Neznanje slovenščine ne more nikogar ovirati pri obrambi in uresničevanju pravic in upravičenih interesov.

Vsi navedeni nastavki za realizacijo teh pravic v vsakdanji praksi pa izgubijo svojo moč ob določbah drugega odstavka 212. člena:

Vsi državni organi ter drugi organi, samoupravne organizacije, skupnosti in posamezniki, ki opravljajo družbeno službo na območju Socialistične republike Slovenije, poslušajo v slovenskem jeziku.

Edina določba, ki bi jo lahko obravnavali kot »posebno« manjšinsko pravico, je zapisana v 213. členu ustave:

213. člen

Pripadniki drugih narodov in narodnosti Jugoslavije imajo v skladu z zakonom pravico do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku.

Temeljna dilema v celotnem obdobju bivanja v skupni jugoslovanski državi ni bila povezana s problematiko uveljavljanja jezikovnih in izobraževalnih pravic pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov, ki so živeli v Sloveniji, ampak z **uveljavljanjem slovenskega jezika** v vseh segmentih javnega življenja v Sloveniji²² in Jugoslaviji. Pripadniki drugih narodov so bili obravnavani kot prišleki, ki naj se na življenje v Sloveniji čim prej prilagodijo, naučijo naj se slovenščine in naj jo v javnosti tudi uporabljajo.

III. DISKRIMINACIJA »NOVIH« NARODNIH SKUPNOSTI?

Na uvodnih straneh pričujočega prispevka smo postavili naslednja vprašanja: so pripadniki »novih« manjšin v primerjavi s pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti diskriminirani? So pripadniki »novih« narodnih skupnosti diskriminirani v primerjavi s pripadniki romske skupnosti? Ali se je položaj »novih« narodnih skupnosti radikalno poslabšal v primerjavi z obdobjem bivanja v skupni jugoslovanski državi?

Ocena je pisana skozi optiko pripadnika večinske narodne skupnosti. Zato je kritična ost gotovo manj ostra, kot bi bila, če bi jo napisal pripadnik narodne skupnosti. Formalno-pravno med obema obdobjema ni prav velikega razkoraka. Posebnih manjšinskih pravic narodne skupnosti, ki so predmet našega zanimanja, tudi v prejšnjem obdobju niso imele. Če odmislimo šolo v Ljubljani, ki je omogočala pouk v srbohrvaškem jeziku, in je bila odpravljena sredi devetdesetih let. Neracionalna poteza z navdihom slovenskega nacionalizma! Jezik komunikacije v javni in zasebni rabi je bila slovenščina; osebni dokumenti (osebne izkaznice, potni listi, vojaške knjižice, itd.) so bili tiskani v slovenskem jeziku. Mediji obveščanja so bili v slovenskem jeziku. Raba neslovenskega jezika v javnosti, posebno v odnosu z institucijami, ni bila zaželena; še več, pripadniki večinske populacije so rabo neslovenskega jezika obravnavali kot omalovaževanje slovenskega, kot izzivanje in »južnjaško nastopaštvo«. Nenazadnje, bi še dodali »večni« demokrati, kot nekakšno kompenzacijo za »izgubljene« pravice, imajo pripadniki novih narodnih skupnosti v **veliki večini dvojno državljanstvo**.

Pripadniki novih narodnih skupnosti bi verjetno našli kopico primerov neenakopravne obravnave, za katere bi trdili, da so posledica etnične distance,

* * *

²² Glej o tem, na primer:

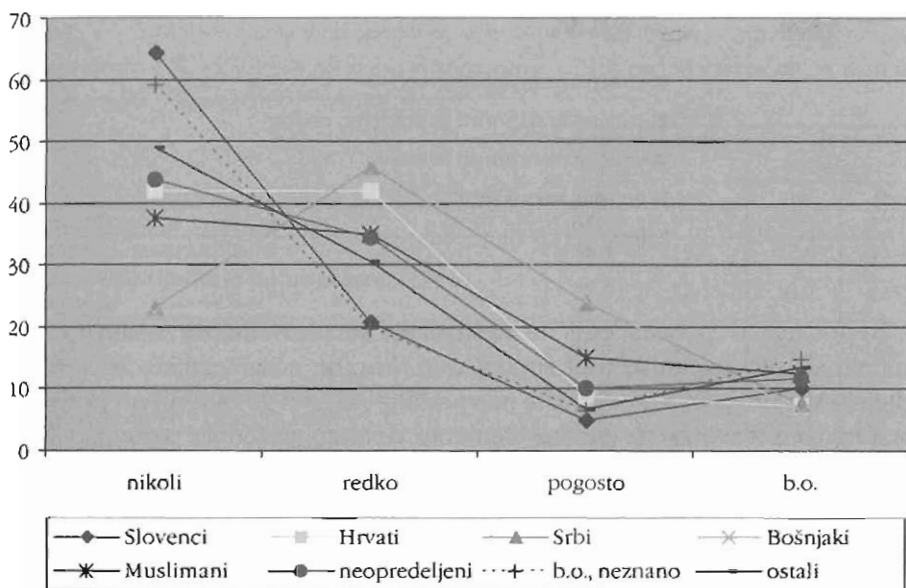
- Toporišič, Jože 1984: Enakopravnost slovenščine v Jugoslaviji kot teorija in praksa. V: Sveske 5-6. Sarajevo, str. 171.

- Dular, Janez 1984: Analiza reakcij na sodobna prizadevanja za enakopravno rabo slovenščine. V: Sveske 5-6. Sarajevo, str. 177.

- Jezikovno razsodišče 1980-1982 (gradivo zbral in obdelal Janko Moder). ZTT Trst; Drava Celovec, 1984

etnične odbojnosti in/ali etnične nestrpnosti. Ker povsem odkrite diskriminacije na narodni osnovi ni, sodijo ti odnosi v sfero subtilno prikrite etnične nestrpnosti in/ali diskriminacije. Te pojave pa je težko odkrivati in še težje dokazovati. Vedno je mogoče najti druge, povsem ne-etnične razloge za takšen in ne drugačen izbor.

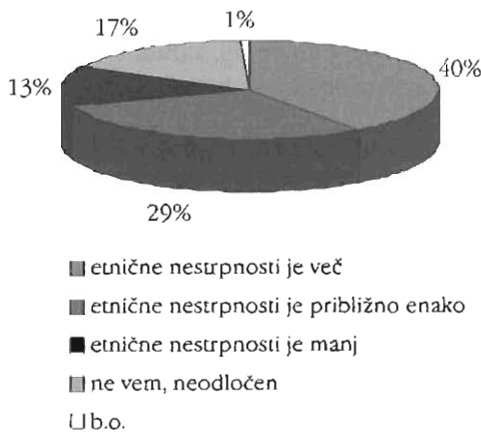
Pojavov etnične nestrpnosti ne moremo zanikati. To nam kažejo tudi rezultati, pridobljeni v okviru raziskave Percepcije slovenske integracijske politike²³. Na vprašanje, ali ste bili, odkar živite v Sloveniji, zaradi svoje etnične/narodne pripadnosti soočeni z etnično nestrpnostjo, so bili dobljeni naslednji odgovori:

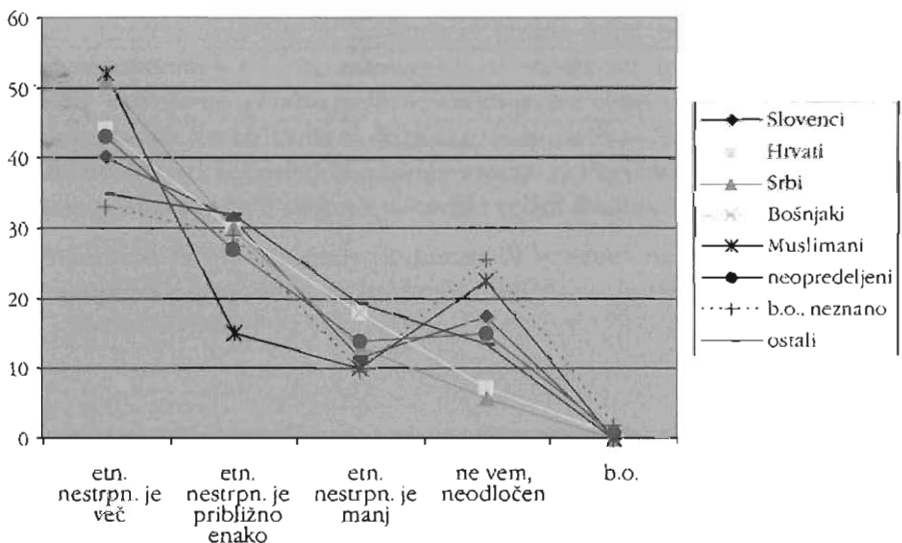
* * *

²³ Projekt Percepcije slovenske integracijske politike poteka v okviru Ciljnega raziskovalnega programa »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2001-2006«. Financerji projekta so Ministrstvo za notranje zadeve, Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za obrambo. Izvajalci so Inštitut za narodnostna vprašanja, Fakulteta za družbene vede, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo. Vodja projekta Miran Komac.

Da Slovenija potrebuje aktivno politiko integracijev luči uresničevanja 61. člena slovenske ustave, je mogoče razbrati tudi iz odgovorov na vprašanje, ki je bilo postavljeno v že omenjeni raziskavi »Percepcije slovenske integracijske politik«, in se je glasilo: **Ali se vam zdi, da je danes, v primerjavi z obdobjem pred osamosvojitvijo Slovenije, med ljudmi v Sloveniji več, manj ali približno enako etnične nestrpnosti?** Odgovori so bili naslednji:

Prepričanje o porastu etnične nestrpnosti je prevladujoče v okviru vseh etničnih skupin, zanimivo tudi znotraj tiste skupine posameznikov, ki se opredeljujejo kot Slovenci. Ko odgovore na vprašanje, ki smo ga zapisali pri prejšnjem vprašanju, »razstavimo« na etnične elemente, dobimo naslednja razmerja:

Če se bomo želeli izogniti etničnemu izključevanju in marginalizaciji etničnih skupin ter posledično etničnim napetostim, morda celo etničnim konfliktom, je izgradnja integracijske politike nujna. Toda ta ne more nastati kot enostranski akt »države«. Uspeh zagotavlja le aktivna participacija obeh subjektov: pripadnikov večinskega naroda in pripadnikov »novih« narodnih skupnosti.

Kakšen nabor posebnih manjšinskih pravic je večinski narod »pripravljen podeliti« novim manjšinskim skupnostim? Leta 1990, torej v času osamosvajanja Slovenije, je bilo v raziskavi slovenskega javnega mnenja postavljeno vprašanje o obsegu »posebnih« pravic, ki naj jih imajo tako imenovane »klasične« in »novodobne« narodne skupnosti.

Tabela št. 2 - SJM 1990: Katere od spodaj navedenih pravic naj ustava prizna avtohtonim narodnim manjšinam v Sloveniji, zlasti Italijanom in Madžarom, kakšne pa tistim državljonom, ki so se v Slovenijo priselili (Albanci, Srbi, Hrvati, Muslimani ...)?

	A-za avtohtone manjšine		B-za priseljence	
	da	ne	da	ne
a) svobodna raba svojega jezika	83.6	15.6	55.5	43.5
b) izražajo... lastno kulturo	85.8	13.2	67.4	31.4
c) ustanovljajo lastne kulturne organizacije in ustanove	77.0	22.1	56.2	42.9
d) imajo pravico do javne rabe nacionalnih simbolov	56.3	42.2	32.2	66.2
e) razvijajo svoje gospodarske dejavnosti	77.8	21.0	61.7	37.1
f) organizirajo svoj časopis, radio in TV	68.2	30.7	38.2	60.7
g) oblikujejo samostojno šolstvo	53.8	45.1	24.1	74.7
h) gojijo odnose z matičnim narodom	89.8	9.0	78.9	19.9
i) da v območjih, kjer živijo, ustanovijo posebne narodnostne skupnosti	62.2	36.4	35.4	62.8
j) da imajo svoje odbornike v občinski skupščini	77.0	21.7	50.1	48.6
k) da imajo svoje poslance v republiški skupščini	72.2	26.6	41.9	56.8
l) da ustanovljajo lastne politične stranke	43.2	55.5	24.9	73.7

Podatki kažejo, da je bila slovenska javnost v obdobju nastajanja nove države dokaj restriktivna do priznavanja sklopa posebnih pravic imigrantskim skupnostim. Naklonjeni so ohranjanju in razvijanju kulture in ustanavljanju kulturnih organizacij in rabi jezika. Podpirajo ohranjanje stikov z »matičnim« narodom. Izrazito pa so nenaklonjeni organiziranju političnih strank in, kar se zdi posebno nenavadno, nasprotujejo javni rabi nacionalnih simbolov, ustanavljanju medijev javnega obveščanja ter šolstvu v maternem jeziku. Kolikor poznam slovensko javno mnenje, se to v zadnjem desetletju ni bistveno spremenilo. In nič ne kaže, da bi se spremenilo v prihodnosti. Temeljno prepričanje slovenske večinske

populacije je, da je Slovenija država slovenskega naroda in »ostalih«. To ni nič novega, saj so bile podobne dikcije zapisane, kot smo ugotavljali na prejšnjih straneh, v vseh slovenskih ustavah po drugi svetovni vojni. Klasičnim manjšinam pripada kot nadomestek za pravico narodov do samoodločbe nabor t. im. posebnih (kompenzacijskih) pravic, priseljencem in njihovim potomcem pa pravice do učenja maternega jezika (in njegova raba v okviru skupnosti) ter ohranjanja kulture.

Za izgrajevanje ustrezne integracijske politike je treba poznati tudi pričakovanja »drugega pola«, **pripadnikov »novih« narodnih skupnosti**. V raziskavi z naslovom »Percepcije slovenske integracijske politike«, opravljeni v letu 2003, so bili dobljeni naslednji odgovori na tematike, ki zadevajo informiranje, izobraževanje in učenje jezika ter na področju politične participacije.

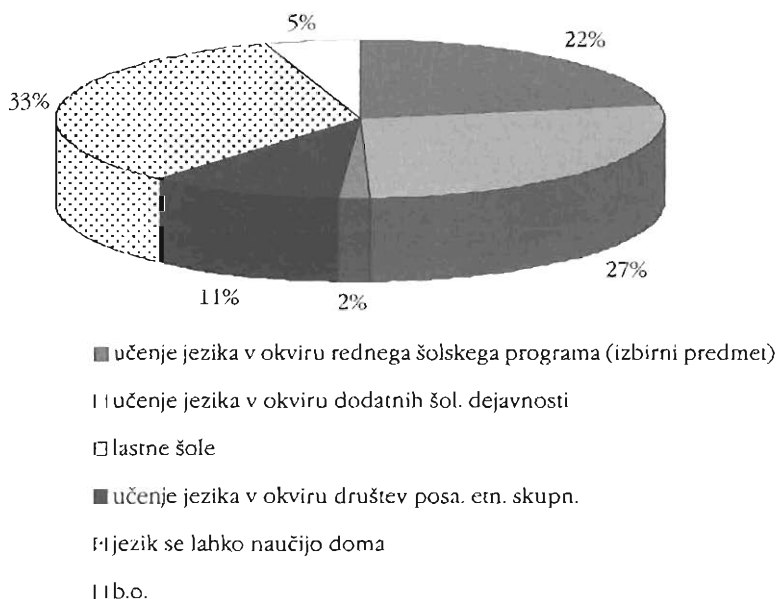
Odgovor na vprašanje o tem, kako naj imajo pripadniki »novih« narodnih manjšin uresničeno pravico do informiranja, je polovica menila, da obstoječi model informiranja, ki se vrši preko že obstoječih medijev, zadostuje. Če pa bi že veljalo razmišljati o dodatnih oblikah, naj se to uresniči v okviru nacionalnih medijev. Posebnega navdušenja nad lastno informativno dejavnostjo sodelujoči v raziskavi ne izkazujejo.

Graf št. 2.: Kako naj bi po vašem mnenju prebivalci Slovenije, katerih materni jezik ni slovenski, imeli zagotovljeno pravico do informiranja v svojem jeziku?

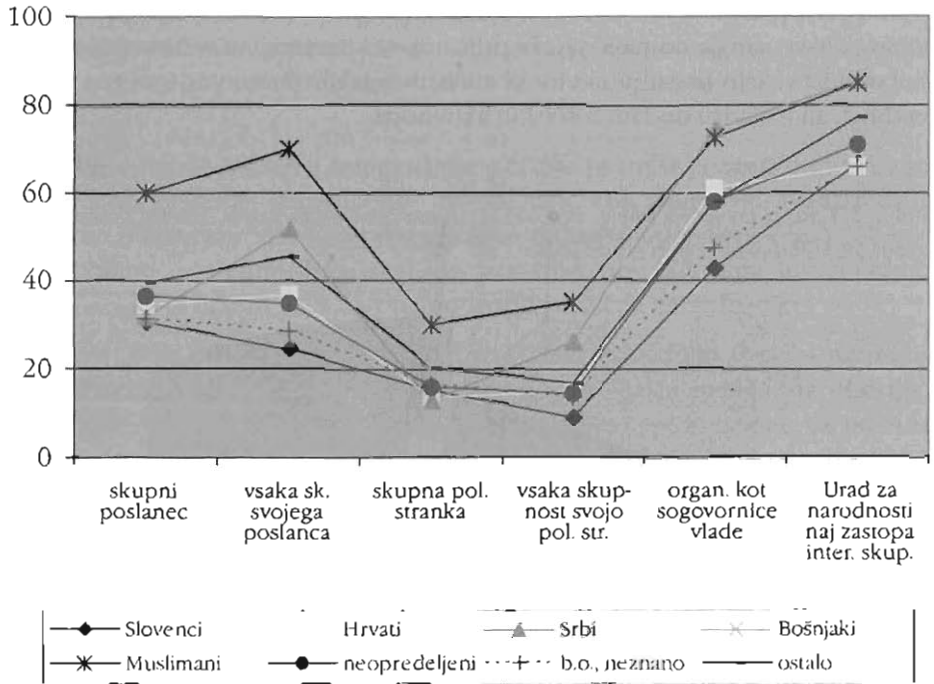
Glede uresničevanja pravic na področju šolstva so rezultati nekoliko presenetljivi. Ideje o šolstvu v maternem jeziku, torej ureditev šolstva na podoben način, kot je to urejeno na primeru italijanske in/ali madžarske manjšine, ni dobilo nikakršne podpore. Presenetljivo je največ podpore dobila opcija, da se jezika staršev lahko naučijo doma, če pa bi prišlo do institucionalne rešitve učenja jezika, pa bi to veljalo izvesti v okviru obstoječih šolskih aktivnosti – ali kot izbirni predmet, ali v okviru dodatnih šolskih aktivnosti.

Graf št. 3: Kako bi po vašem mnenju moralo biti urejeno učenje jezika otrok, katerim slovenščina ni materni jezik staršev ali enoga od staršev?

Največ razmišljanja ponujajo odgovori na vprašanje o politični participaciji. Zdi se, da prav ti odgovori kažejo na občutek marginaliziranosti populacij, ki so predmet našega zanimanja. Vstop v »politiko« se jim očitno kaže kot mehanizem, preko katerega bi uresničili zelene »posebne« interese. O različnih metodah politične participacije je seveda mogoče razpravljati, vendar rezultati kažejo, da te skupnosti želijo najti legitimnega sogovornika v državnem aparatu. Po njihovem mnenju se kot najprimernejši organ ponuja že obstoječi Urad za narodnosti, ki naj se, poleg problematike italijanske, madžarske, romske in nemške skupnosti ukvarja tudi s problemi »novih« narodnih skupnosti.

Graf št. 4: Na kakšen način bi po vašem mnenju morali imeti slovenski državljani, pripadniki drugih etničnih/narodnih skupnosti v Sloveniji, zagotovljeno pravico do političnega predstavnitvo?

ZAKLJUČEK

Merjeno skozi optiko podatkov različnih raziskav in slovenskega javnega mnenja se zdi, da še vedno prevladujejo procesi nerazvite adaptacije; primarno zaradi prevladujočega mnenja o sprejemljivosti enostranske integracijske politike, ki temelji na interesih imigrantske družbe; na procesih nerazvite adaptacije in nerazvitega kulturnega pluralizma. Percepcija slovenske nacije kot večetnične tvorbe se znotraj skupine etničnih Slovencev še ni »udomačila«. Razlogov je seveda več. Pretežni del jih gre seveda pripisati večinski populaciji; drobec »krivde« pa morda leži tudi na manjšinskih skupnostih – morda bi za začetek novega obdobja vsi potrebovali resno razpravo o pojmu »matična domovina«. Je to res država, iz katere so se priselili sami, ali so se priselili njihovi predniki?

Problematika urejanja posameznih segmentov življenja pripadnikov narodov, ki so predmet našega zanimanja, še vedno čaka na celovito razrešitev. V procesu polne uresničitve določil 61. člena ustave Republike Slovenije pa bo veljalo jemati v obzir oba pola: stališča, mnenja, želje pripadnikov »novodobnih« narodnih skupnosti in sorodne razmisleke, ki jih je mogoče najti v večinskem mnenju. Če se želimo izogniti etničnim tenzijam in konfliktom, bo rešitve treba iskati.

Hotenja po popolnem izenačenju pravic med obema kategorijama ne-Slovencev bo izjemno težko uresničiti. V prispevku sem namenoma podrobno govoril o obstoječem modelu varstva »klasičnih« narodnih manjšin. Da ponovim. Ta ne pozna definicije avtohtonosti in nima številčne klavzule. In nenazadnje, uresničevanje »posebnih« pravic manjšin zadeva vse pripadnike določenega ozemlja in ne samo manjšine. Hipotetično bi uresničevanje »posebnih« pravic pomenilo, da bi morali celotno ozemlje Slovenije pretvoriti v multi-etnično ozemlje.

Toda, bilo bi skrajno neodgovorno početje, če bi slovenska družba te populacije obravnavala kot »ne bodi jih treba prišleke«, kot osebkke, ki želijo Slovencem (Slovenskemu narodu) ukrasti delček narodnega bogastva. Nekaj mora biti narode z »duševnim zdravjem« naroda, ki ima v posesti vse vzvode oblasti in celoten represivni aparat in kljub temu še vedno živi v prepričanju, da ga ogroža dobrih 10% lastnih državljanov, ki so poleg tega v ne-dominantnem položaju? Ali je to samo psihoza dela mnenjskih voditeljev, ki si tudi na takšen način skušajo ohraniti lastne pozicije in privilegije? Velja se spomniti lucidne misli Roberta S. Lopeza, ki je v delu Rojstvo Evrope zapisal: »(...) Ko je pregnalo s svoje zemlje manjšine, je odprlo v lastnih vrstah vrzeli, ki jih ne bo nikoli več zaprlo«. Njegova ugotovitev se nanaša na Španijo 16.stoletja, velja pa se nanjo spomniti vedno, ko so se srečamo s problematiko varstva manjšin.